

Добры дзень, сябры! Я, Таццяна Старасценка, вітаю кожнага, хто далучыўся да нашай перадачы “Беларусь ад А да Я”. Сёння мы завітаем у Мірскі замак, які знаходзіцца ў мястэчку Мір, што на Гродзеншчыне. А дапамогуць у гэтым падарожжы матэрыялы даследаванняў Дзмітрыя Бубноўскага, Сяргея Парашкова і Барыслава Андрэева.

Гучыць музыка. Невялікае мястэчка Мір вядомае і за межамі Беларусі дзякуючы Мірскаму замкава-паркаваму комплексу – унікальнаму помніку архітэктуры 16 ст., у якім адлюстраваны стылі готыкі і рэнесансу, сумяшчаюцца рысы абарончага і палацавага дойлідства. У 1994 годзе комплекс аднесены ЮНЕСКА да найвышэйшай катэгорыі помнікаў сусветнай культуры. Само стварэнне Мірскага замка як твора мастацтва мела месца ў пераломны момант, у час, калі язычніцкі светапогляд ужо амаль поўнасьцю саступіў пазіцыі хрысціянскаму, але яшчэ захоўваўся ў падсвядомасці, калі ў гатычным асяроддзі фарміраваліся ідэалы новай эпохі Рэнесансу, калі разам са зменай гаспадароў помнік змяніўся і ўплыў розных накірункаў хрысціянскай веры. На самабытныя мясцовыя мастацкія традыцыі моцна ўплывалі эсэтэтычныя ўяўленні другіх народаў.

Гучыць музыка. Чытае артыст. Ініцыятарам будаўніцтва Мірскага замка з’явіўся беларускі магнат Юры Іллініч, які з 1490 года стаў уладальнікам Міра. Зараз цяжка вызначыць, якімі матывамі ён кіраваўся, прымаючы рашэнне аб стварэнні ўмацаванай рэзідэнцыі. Можна толькі здагадацца, што непакоіла яго больш: набегі крымчакоў, складаныя адносіны з суседзямі, уласная агрэсіўнасць, прага атрымаць тытул графа Свяшчэннай Рымскай імперыі, на які мог прэтэндаваць толькі уладальнік мураванага замка. Безумоўна, размяшчэнне фартэцыі на перакрыжаванні значных гандлёвых шляхоў мела важнае стратэгічнае значэнне. Планіровачныя асаблівасці замка сведчаць пра тое, што будаваўся ён з улікам вынаходніцтва палынай зброі і мог уяўляць сабой адзін з лепшых узораў фартэцыі свайго часу. Сістэма блакіроўкі ўваходу ў замак была настолькі складанай, што яе аднаўленне дастаткова складанае. Хутчэй за ўсё, гэта магла быць адзіная сістэма, у якую ўваходзілі пад’ёмныя драўляныя, кутыя жалезам краты, двое дубовых варот і, магчыма, пад’ёмны мост, перакінуты праз невялічкі роў вакол брамнай вежы. На заходняй і паўночнай абарончых сценах існавалі галерэі верхняга бою. У саміх вежах было ўладкавана шмат накіраваных у розныя бакі байніц, прыстасаваных для выкарыстання больш лёгкай палынай зброі. Сувязі паміж абарончымі вежамі на сценах і баявых галерэях былі арганізаваны так, каб заблытаць чужака.

Тым не менш, аналіз пераважна спакойнай у час стварэння помніка палітычнай сітуацыі ў рэгіёне наводзіць на думку, што асноўнай прычынай узвядзення замка была прага магната атрымаць

графскі тытул. Замак уражвае, у першую чаргу, не сваёй суровасцю і пагрозлівасцю, а прыгажосцю, велічнасцю і своеасаблівай мастацкай вытанчанасцю. Гледача заварожвае маштаб пабудовы, прапарцыянальнае суаднясенне паміж сабой яе асобных фрагментаў, якія ўдала суадносяцца з памерамі самога чалавека. Адчуць гэта можна толькі непасрэдна на месцы.

Гучыць музыка. Мірскі замак адрозніваецца ад аналагічных сярэднявечных фартэцый выкарыстаннем шматлікага дэкору ў аздабленні фасадаў. Такая з’ява заслугоўвае асаблівай увагі. Нават беглае параўнанне архітэктурна-мастацкага вырашэння асобных вежаў выяўляе, што дэкор размеркаваны між імі далёка не аднолькава. Галоўная і паўночна-ўсходняя вежы скрозь пакрыты вытанчаным, дасканалым арнаментом. Аздабленне паўднёва-заходняй вежы, на трэцім паверсе якой, відавочна, стаялі гарматы, таксама багатае, але не такое вытанчанае. Мастацкае вырашэнне фасадаў паўднёва-ўсходняй і, мабыць, паўночна-заходняй вежаў было параўнальна вельмі сціплым. Узнікае пытанне: чаму? Адказ можа падказаць толькі спроба пранікнення ў атмасферу даўно мінулай эпохі – таго часу, калі ў жывапісе, нават у бытавых сфэрах, побач з людзьмі як аб’ектыўная рэчаіснасць маляваліся нубачныя імі нячысцікі. Не выключана, што арнаментальнае аздабленне Мірскага замка, таксама як арнамент народнага адзення, мае пэўнае значэнне. Такое аздабленне было заклікана адагнаць злых духаў, абараніць гаспадароў ад няшчасця і злога лёсу. І ўсё гэта адначасова з тым, што ў помніку існавала хрысціянская капліца. Дарэчы, нашы продкі замуравалі ў паўднёвую сцяну Мірскага замка сімвалічную каменную “галаву барана”. Ёсць легенда, што, пакуль існуе гэты “баран”, стаяць будзе і замак.

Гучыць музыка. Чытае артыст.

Памкнецца праменьчык праз хмурную тоўшчу гардзін.

Ды доўжыцца сон. І не хоча ніхто прычынацца.

Хоць трэба ўставаць і на новыя справы збірацца,

Адлік нячынаць сваіх думных стваральных гадзін.

Бо сонца на вежах свае запаліла сцягі,

І промні спадаюць да долу са столі высокай.

Хай поўняцца думкі ўзнёслым, святым, дарагім,

І сцены павеюць суровым паданнем далёкім...

Гучыць музыка. Непаўторнае аблічча готыцы Мірскага замка надае спалучэнне тынкаваных заглыбленых паверхняў ніш з чырвоным колерам ліцавой цэглы. У свой час, улічваючы адсутнасць аналагаў такога прыёму ў еўрапейскай архітэктурцы, яго арыгінальнасць ставілася пад сумненне. Меркавалася, што гэта вынік эстэтызацыі помніка на мяжы 18 – 19 стст. Каб паставіць кропкі над “і”, была раскрыта адна з ніш паўночнай баявой галерэі, закладзеная гадоў праз 70 пасля яе стварэння. І як заўсёды,

практыка з'явілася больш цікавай, чым самая багатая фантазія. Аказалася, што нішы былі не толькі атынкаваныя, але і афарбаваныя ў ружовы колер.

Гучыць музыка. Іллінічы валодалі Мірскім замкам нядоўга – усяго толькі на працягу трох пакаленняў. У 1569 годзе Юры Іллініч, паміраючы бяздзетным, у якасці падзякі за апеку (яго выхаваннем займаўся Мікалай Радзівіл Чорны) перадаў Мір разам з графскім тытулам сыну свайго выхавацеля Мікалаю Хрыстафору Радзівілу. Мірскае графства ўвайшло ў склад Нясвіжскага маярату Радзівілаў, якія валодалі Мірам на працягу больш чым двух стагоддзяў.

Чытае артыст. Мікалай Хрыстафор Радзівіл быў вельмі адукаваным для свайго часу чалавекам. У сваіх шматлікіх вандроўках ён пазнаёміўся з лепшымі дасягненнямі тагачаснай архітэктуры. Прага ўдасканалення сваіх уладанняў і давядзення іх да ўзроўню найвышэйшых узораў еўрапейскай цывілізацыі натхніла яго распачаць вялікія будаўнічыя работы. Для гэтага былі спецыяльна запрошаны майстры з Італіі, пад кіраўніцтвам якіх, верагодна, праводзілася і завяршэнне будаўніцтва Мірскага замка. Мураваныя сцены і вежы страцілі сваё абарончае значэнне, усё збудаванне ў цэлым фактычна пераўтварылася ў палац. Малац, які і сёння ўражвае сваёй прыгажосцю.

Гучыць песня пра беларускія палацы, іх прыгажосць. У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная Мірскаму замку – унікальнаму помніку архітэктуры Беларусі. У 17 – 18 стст. замак ва ўсіх апісаннях называецца земляным, і тут жа ўказваецца, што ўнутры землянога замка пабудаваны мураваны палац. Структура новых карпусоў палаца была вельмі рацыянальна прадумана і размеркавана. Яна прадугледжвала своеасаблівы падзел нанова ўзведзеных аб’ёмаў як па вертыкалі, так і па гарызанталі. Так, лёхі і першы паверх адводзіліся ў асноўным пад кладыўкі. Другі паверх з’яўляўся месцам пражывання чэлядзі і толькі трэці, самы верхні, -- парадны, княжацкі. Адпаведна афармляліся інтэр’еры пакояў розных узроўняў. У лёхах падлога была брукаванай, сцены не тынкаваліся, з ацяпляльных прыстасаванняў мелі месца толькі прымітыўныя коміны – простыя нішы ў сценах з каналам да дымаходнай трубы. На першым і другім паверхах падлога выкладвалася керамічнай пліткай (на другім паверсе пазней пачалі насцілацца драўляныя падлогі), сцены тынкаваліся і бяліліся, уладкоўваліся печы, прычым на першым паверсе абкладзеныя, як правіла, непаліванай кафляй, а на другім – паліванай, але аднатоннай (часцей за ўсё зялёнай). Затое трэці паверх зіхацеў усімі фарбамі вясёлкі і асяляпляльна з’яў пазалотай. У апісаннях сустракаюцца згадкі пра столі з разьбой, расфарбоўкай і пазалотай, французскі жывапіс на сценах, багата аздобленыя коміны і печы, якія былі абкладзены паліванай паліхромнай кафляй (па чатыры і больш колераў на адной кафліне) рознай формы ў залежнасці ад месца ўстаноўкі. Складаныя

дзверы сталярскай работы ўстаўляліся ў прыгожа прафіляваныя каменныя абрамленні. Кампазіцыю інтэр'ераў цудоўна дапаўнялі багатая мэбля, творы мастацтва і іншыя прадметы ўнутранага ўбранства.

Вертыкальны падзел выяўляўся ў пэўнай секцыйнасці палацаў. Лёхі і першы паверх раздзяляліся глухімі папярэчнымі сценамі на асобныя блокі, трапіць у кожны з якіх можна было толькі са двара. На фасадах перыядычна паўтараліся ўваходы: на першы паверх, да парадных сходаў адразу на другі паверх і адтуль праз “сені” транзітам на трэці.

Гучыць музыка. Адпаведна часу змянілася і наваколле Мірскага замка. З поўдня і паўднёвага захаду ад яго была створана сістэма ставаў з млынамі. Абарончымі валамі з бастыёнамі быў абнесены і сам горад. На ўсход ад замка ўзнік фальфарак.

З паўночнага боку ад валоў з'явіўся рэгулярны парк (так званы італьянскі сад) з будынкам аранжарэі. Трапіць у парк можна было з палаца па перакінутым з другога паверха праз вал мосціку.

Гучыць музыка. Чытае арыст. Мірскі парк – адзін з найстарэйшых паркаў Беларусі. Ён пачаў стварацца ў 17 стагоддзі з паўночна-ўсходняга боку замка. Меў у плане форму прамавугольніка і называўся “італьянскім садамі”. Шэраг алей і баскетаў, аформленых ліпай, стваралі маляўнічы краявід. З сярэдзіны 18 стагоддзя, калі замкі паступова страцілі абарончае значэнне, вялікая ўвага магнатаў скіроўвалася на будаўніцтва палацава-паркавых ансамбляў. У гэты час пашырыліся межы Мірскага парку, разнастаіліся яго кампазіцыі. Аднак ваенныя падзеі, што не раз разгортваліся вакол замка, не шкодавалі паркавыя насаджэнні і прысады. Пасля баёў 1812 года рэгулярныя паркавыя кампазіцыі ў Міры былі цалкам страчаны.

У канцы 19 стагоддзя замак стаў уласнасцю князёў Святаполк-Мірскіх і пачалося фармаванне палацава-паркавага комплексу на плошчы 25 га. Кампазіцыйным цэнтрам стаў палац, які знаходзіўся на адной востраў замкам у супрацьлеглым баку сядзібы. Паміж палацам і замкам раскінулася пейзажная частка парку. У 1911 годзе ў яе панараму ўключана капліца – магільны склеп князёў Святаполк-Мірскіх. У пойме ручая створаны вадаём з востравам пасярэдзіне. Гэтая акваторыя і вызначыла адзін з прагулачных маршрутаў. Ён ішоў ад палаца да параднага партэра сажалкі, потым да замка, праходзіў па заходняй дамбе, абсаджанай ялінамі, і па сасновай алеі ўздоўж паўднёвага берага, па мосціку цераз пратоку прыводзіў да палаца. Іншыя прагулачныя маршруты пракладзены праз насаджэнні ў паўночнай частцы парку і складзены па прынцыпе кантрасту святла і ценю: адзін з іх пралягаў праз паркавы масіў, на другім чаргаваліся групы дрэў і палянкі, трэці выводзіў на прыбярэжны луг, адкуль можна было бачыць замак, капліцу, палац.

Гучыць музыка. Мірскі замак вабіць многіх турыстаў. І калі прыязджаеш сюды, каб дакрануцца да часу і прасторы мінулага, прыгадваецца верш Эдуарда Акуліна, у якім ёсць такія радкі: Мірскі замак – замак дарог. / Праз стагоддзі сябе збярог... / Час – няўмольны. / Ён нявечыць, разбурае, паліць, / Лечыць... Удумайцеся, сябры, у гэтае слова *лечыць*. Якое значэнне мы ўкладваем у яго? Лекі – гэта і ўдзячная памяць нашчадкаў, здольных аднавіць і захаваць мінулае. Каб усвядоміць спрасаваны ў помніку час, ужо недастаткова проста ведаць, што, калі і як было ўтворана. Неабходна шукаць адказы на самае цяжкае пытанне: чаму? Без гэтага адказу нельга далучыцца да вытокаў нашых нацыянальных мастацкіх традыцый і цяжка разлічваць на плён у справе іх працягу.

Гучыць музыка. Наша перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная выдатнаму помніку беларускага дойлідства Мірскаму замку, заканчваецца. У ёй былі выкарыстаны матэрыялы даследаванняў Дзмітрыя Бубноўскага, Сяргея Парашкова і Барыслава Андрэева. Прагучаў урывак з верша Навума Гальпяровіча “Сабор”. Я, Таццяна Старасценка, развітваюся з вамі да новых сустрэч у эфіры.